

ECOVAST

Identyfikacja krajobrazu

Poradnik dobrych praktyk

Wrzesień 2006

EUROPEJSKI RUCH
ODNOWY WSI I MAŁYCH MIAST

Sfinansowano ze środków
Narodowego Funduszu Ochrony
Środowiska i Gospodarki Wodnej

*Tłumaczenie sfinansowane ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej*

*Niniejsze tłumaczenie zostało wykonane na zlecenie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska i nie jest
oficjalnym tłumaczeniem Rady Europy.*

EUROPEJSKI RUCH ODNOWY WSI I MAŁYCH MIAST
CONSEIL EUROPÉEN POUR LE VILLAGE ET LA PETITE VILLE
EUROPÄISCHER VERBAND FÜR DAS DORF UND FÜR DIE KLEINSTADT

ECOVAST

Identyfikacja krajobrazu

Poradnik dobrych praktyk

Wersja z września 2006 r.

Celem niniejszego poradnika jest wsparcie obywateli Europy w zrozumieniu, szanowaniu i ochronie krajobrazu, w jakim żyją oraz wspieranie rządów w działaniach na rzecz wdrożenia Europejskiej Konwencji Krajobrazowej.

„Krajobraz” oznacza postrzegany przez człowieka obraz danej przestrzeni, której charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych lub ludzkich.

Europejska Konwencja Krajobrazowa

„Charakter obszarów wiejskich” to sposób, w jaki walory przyrodnicze i elementy kulturowe krajobrazu łączą się ze sobą, tworząc obszary różniące się od siebie i sprawiając, że są one niepowtarzalne.

„Countryside Newsletter”, wiosna 1999 (Komisja Krajobrazowa, Anglia)

Projekt ten jest współfinansowany przez Unię Europejską, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)

i Departament Planowania Przestrzennego i Polityki Regionalnej, Departament Kultury i Nauki, Departament Ochrony Przyrody Dolnej Austrii

Krajobraz, nasz wspólny interes

Krajobraz wokół nas

Powierzchnia Europy jest bogata we florę i dziką faunę, a także w rozmaite budynki i inne obiekty będące dziełem pracy rąk ludzkich stworzone na przestrzeni setek, a nawet tysięcy lat. Gdy patrzymy na ziemię wokół nas i na wszystko, co nas otacza - w mieście, na wsi czy nad morzem - widzimy **krajobraz**.

Krajobraz ma dla nas znaczenie

Krajobraz jest dla nas ważny, ponieważ stanowi sceneryę naszego codziennego życia. Jeśli jest brzydki, cierpimy. Jeśli jest piękny, nasze morale wzrasta.

Ponadto krajobraz jest dowodem na to, w jaki sposób nasi ojcowie i dziadkowie, a także wcześniejsze pokolenia, korzystali z tej ziemi. Krajobraz przepiękny jest historią ludzkości i przyrody.

Rośnie zainteresowanie opinii publicznej i polityków krajobrazami Europy

W ostatnich latach społeczeństwa i rządy uznały, że krajobraz jest ważnym elementem dziedzictwa narodowego i europejskiego. Dostrzeżono, że krajobraz obejmuje, w sposób zintegrowany, zarówno walory przyrodnicze, jak i elementy kulturowe.

Dostrzeżono także szkody wyrządzone w krajobrazie Europy w ostatnich latach przez chaotyczną zabudowę, niszczenie pomników przyrody, zaniedbania, erozję oraz inne czynniki.

Zdecydowano zatem o zwiększeniu ochrony krajobrazów i zaprzestaniu dalszej ich degradacji.

Cel został sprecyzowany w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej

Cel został określony w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, która została zainicjowana przez Radę Europy i oficjalnie skierowana w październiku 2000 roku do podpisu przez rządy. Konwencja weszła w życie w marcu 2004 roku.

Jej celem jest zachęcanie obywateli i rządów w całej Europie do większej troski o krajobraz za pomocą procesów identyfikacji, oceny, ochrony, zarządzania i planowania.

Konwencja ma zastosowanie do **wszystkich krajobrazów**, nie tylko do terenów o wyjątkowych walorach, takich jak parki narodowe czy obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Rada Europy uznaje, że **wszystkie krajobrazy mają własny charakter i walory, oraz że każdy krajobraz ma istotne znaczenie dla osób w nim żyjących i pracujących.**

Dlatego też, zwracamy się do rządów Europy o ratyfikację i wdrożenie Konwencji.

Dotychczas (stan na wrzesień 2006 r.), 33 kraje podpisały Europejską Konwencję Krajobrazową, zaś 24 spośród nich ratyfikowały Konwencję, tzn. formalnie zobowiązały się do jej wdrożenia. Są to następujące kraje: Armenia, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Dania, Finlandia, Francja, Holandia, Irlandia, Litwa, Macedonia (Była Jugosłowiańska Republika Macedonii), Mołdawia, Norwegia, Polska, Portugalia, Rumunia, San Marino, Słowacja, Słowenia, Turcja, Ukraina i Włochy.

Kraje, które podpisały Konwencję, ale jeszcze jej nie ratyfikowały, to: Azerbejdżan, Grecja, Hiszpania, Luksemburg, Malta, Szwecja, Szwajcaria, Węgry i Wielka Brytania.

Trzydzieści krajów nie podpisało jeszcze konwencji, są to: Albania, Andora, Austria, Bośnia i Hercegowina, Estonia, Gruzja, Islandia, Łotwa, Liechtenstein, Monako, Niemcy, Rosja i Serbia.

Jeśli zależy nam na krajobrazie wokół nas, możemy starać się wywrzeć nacisk, aby rząd ratyfikował Konwencję. Jeżeli rząd dokonał już ratyfikacji Konwencji, możemy starać się wywrzeć nacisk na jej skuteczne wdrożenie.

Obywatele mogą podejmować inicjatywy

Działania nie muszą być podejmowane jedynie przez rządy. **Wszyscy możemy mieć swój udział w ochronie krajobrazu.**

Nasze działania mogą zmienić krajobraz, na dobre lub na złe – poprzez sadzenie lub wycinanie drzew, remontowanie lub zaniedbywanie naszych domów, branie czynnego udziału w proponowanych zmianach krajobrazu, takich jak budowa nowej drogi czy projekt nowego osiedla.

ECOVAST, Europejska Rada ds. Wsi i Miasteczek

ECOVAST, (European Council for the Village and Small Town) Europejska Rada ds. Wsi i Miasteczek, został zainicjowany w 1984 roku w celu zwiększania dobrobytu społeczności wiejskich i ochrony dziedzictwa obszarów wiejskich w całej Europie. ECOVAST ma ponad 500 członków w 20 krajach Europy. Krajowe sekcje działają w Austrii, Chorwacji, Macedonii (Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii), Niemczech, Polsce, Rumunii, Rosji, Słowacji, na Węgrzech i w Wielkiej Brytanii: gwarantują one działania ukierunkowane na wymianę doświadczeń i promowanie aktywności w poszczególnych krajach na rzecz społeczności wiejskich i dziedzictwa obszarów wiejskich.

Podejście ECOVAST do rozwoju obszarów wiejskich Europy określono w naszej „Strategii na rzecz europejskich obszarów wiejskich”. Opublikowaliśmy szereg innych dokumentów technicznych i z zakresu polityki. Niniejszy „Poradnik dobrych praktyk w zakresie identyfikacji krajobrazu” został opracowany przez grupę roboczą ds. krajobrazu, w ramach kontynuacji naszego aktywnego udziału w konsultacjach Rady Europy w sprawie projektu Europejskiej Konwencji Krajobrazowej.

Adresy kontaktowe podano na stronie 18. Strona internetowa: www.ecovast.org.

Identyfikacja krajobrazu

Obserwacja, przemyślenia i odczucia

Pierwszym krokiem jest określenie charakteru krajobrazu

Jak możemy sprawić, by jakość naszego lokalnego krajobrazu ulegała poprawie, a nie pogorszeniu? Pierwszym etapem musi być zrozumienie, co kryje się pod pojęciem jakości.

Każdy krajobraz w Europie jest wyjątkowy. Każdy ma swój odrębny charakter.

Charakter ten związany jest z formą gruntów, jakością gleby i roślinnością, sposobem wykorzystania gruntów czy wzorem osadnictwa. To właśnie ten odrębny charakter sprawia, że osoby mieszkające w danym miejscu czują się tam jak u siebie: może on stanowić główną atrakcję dla osób, które chcą zwiedzić daną okolicę. To charakter danego miejsca odpowiada za jego specyfikę.

Doprowadzenie do utraty tego szczególnego charakteru i sprawienie, że wszędzie jest tak samo, byłoby poważnym błędem.

Tak więc pierwszym krokiem w trosce o krajobraz jest zrozumienie lub też określenie jego charakteru.

Identyfikacji mogą dokonać sami mieszkańcy

W niektórych krajach – takich jak Słowenia i Wielka Brytania – identyfikacji charakteru krajobrazu dokonywali eksperci, co pociągało za sobą wysokie koszty dla rządu.

W krajach, których rządy pragną przeznaczyć na to środki, jest to dobre podejście, pod warunkiem że mają miejsce konsultacje z mieszkańcami danych terenów.

Identyfikacji mogą jednak dokonać również sami mieszkańcy. Celem tego poradnika jest udzielenie porad w zakresie identyfikacji przeprowadzanej przez mieszkańców.

Proces ten nie jest zbyt skomplikowany

W ramach działań grupy roboczej ds. krajobrazu, ECOVAST wprowadzał i przetestował metodę oceny krajobrazu oraz identyfikacji jednostek krajobrazu, które mogą być stosowane przez mieszkańców (nie muszą być oni ekspertami w tej dziedzinie) lub najlepiej przez niewielkie zespoły. Pracując przez kilka dni, zespół taki może zidentyfikować i opisać jednostkę krajobrazu oraz szczególną troskę, jaką dany krajobraz powinien zostać otoczony, co stanowi punkt wyjścia dla zrozumienia danego krajobrazu.

Nacisk kładziony jest na „jednostki krajobrazu”

W niektórych częściach świata – np. na Saharze, w paśmie górskim Canadian Rockies, lub na szerokich równinach kontynentalnych - ten sam typ krajobrazu wydaje się rozciągać na setki kilometrów.

W Europie, oprócz niektórych rejonów na północy i wschodzie, jest inaczej. Podróżując po Europie, można zauważyć widoczne (choć czasem subtelne) zmiany w krajobrazie - np. wznoszące się ponad równinami wzgórza, znajdujące się pod powierzchnią wapienie ustępujące piaskowi, powodując zmiany w glebie i roślinności lub typowa zabudowa wsi czy też kształty wiejskich domów zastępowane przez inne.

Zmiany tego rodzaju mogą być postrzegane jako granice pomiędzy poszczególnymi „jednostkami krajobrazu”.

Mówienie o „jednostkach krajobrazu” może wydawać się niewłaściwe, ponieważ zgodnie z definicją Rady Europy same krajobrazy są już uznawane za jednostki („Krajobraz oznacza postrzegany przez człowieka obraz danej przestrzeni...”). Jednak w celu określenia, że krajobrazy są jednostkami, które różnią się charakterem od sąsiednich lub innych jednostek, możemy używać określenia „jednostek krajobrazu.” Termin ten jest przydatny, ponieważ umożliwia każdej społeczności lokalnej skupienie się na swoim miejscu, na jego cechach wyróżniających, na tym, co stanowi o jego charakterze.

Nie ma standardowego rozmiaru dla „jednostki krajobrazu”. Jest to po prostu obszar, który (w momencie badania) postrzegany jest jako posiadający znacząco odmienny charakter od innego krajobrazu. Pomocny w tym zakresie może być fakt, że w krajach, które rozwinęły tę technikę, obszary jednostek krajobrazowych mają wielkość nawet kilkuset kilometrów kwadratowych. Przykłady podane w tym poradniku pomogą to zilustrować.

Obserwacja, przemyślenia i odczucia: czyli jak docenić charakter krajobrazu

Krajobraz został określony jako „obszar postrzegany przez ludzi”.

Postrzegamy go głównie wzrokiem. Ale nasz umysł i nasze emocje muszą współodczuwać, podobnie jak nasze oczy. Musimy patrzeć, myśleć i czuć!

Wynika to z faktu, że każdy krajobraz stanowi połączenie działania człowieka i natury oraz ich wzajemnego oddziaływania na siebie. Sam wzrok nie wychwyci reakcji między ludźmi i naturą, ani innych, niewidocznych dla oka aspektów. Krajobraz można lepiej zrozumieć, jeśli wiemy, że np. dzikie kwiaty rosną na kwaśnej glebie, a gleba jest kwaśna, ponieważ pod nią znajdują się skały pochodzenia wulkanicznego, lub jeśli wiemy, że ślady starego muru na wzgórzu oznaczały górną granicę uprawy podczas wojny lub głodu.

Ponadto troskę o krajobraz najlepiej jest rozwijać przez wzbudzenie ciepłych uczuć do niego, lub do rzeczy, zdarzeń czy ludzi z nim związanych. Krajobraz odbieramy wzrokiem lub słuchem (tryskająca woda z górskiej rzeki lub szmer wiatru w liściach) lub poprzez fizyczne doznania (deszcz lub słońce na skórze) - ale również poprzez emocje.

Wielu emocjonalnych i duchowych elementów krajobrazu nie da się odpowiednio opisać słowami, ale dostrzegamy je, i bardzo wyraźnie odczuwamy duchowość takich miejsc, jak prawosławne klasztory w Meteorach czy naturalny majestat niektórych arktycznych fiordów.

Każdy krajobraz może być postrzegany jako połączenie czynników naturalnych i ludzkich

Najbardziej oczywistymi elementami krajobrazu mogą być budynki, drzewa i roślinność. Ale pod nimi znajduje się gleba, skały i uformowanie terenu. Z kolei budynki i pokrycie terenu, stanowiące jednocześnie część krajobrazu, odbijają światło i kolory, wzbogacając ogólne wrażenie, jakie niesie ze sobą krajobraz. Wszystkie te warstwy stanowią o charakterze krajobrazu.

Charakter może być oceniany przy zastosowaniu prostej matrycy lub listy kontrolnej

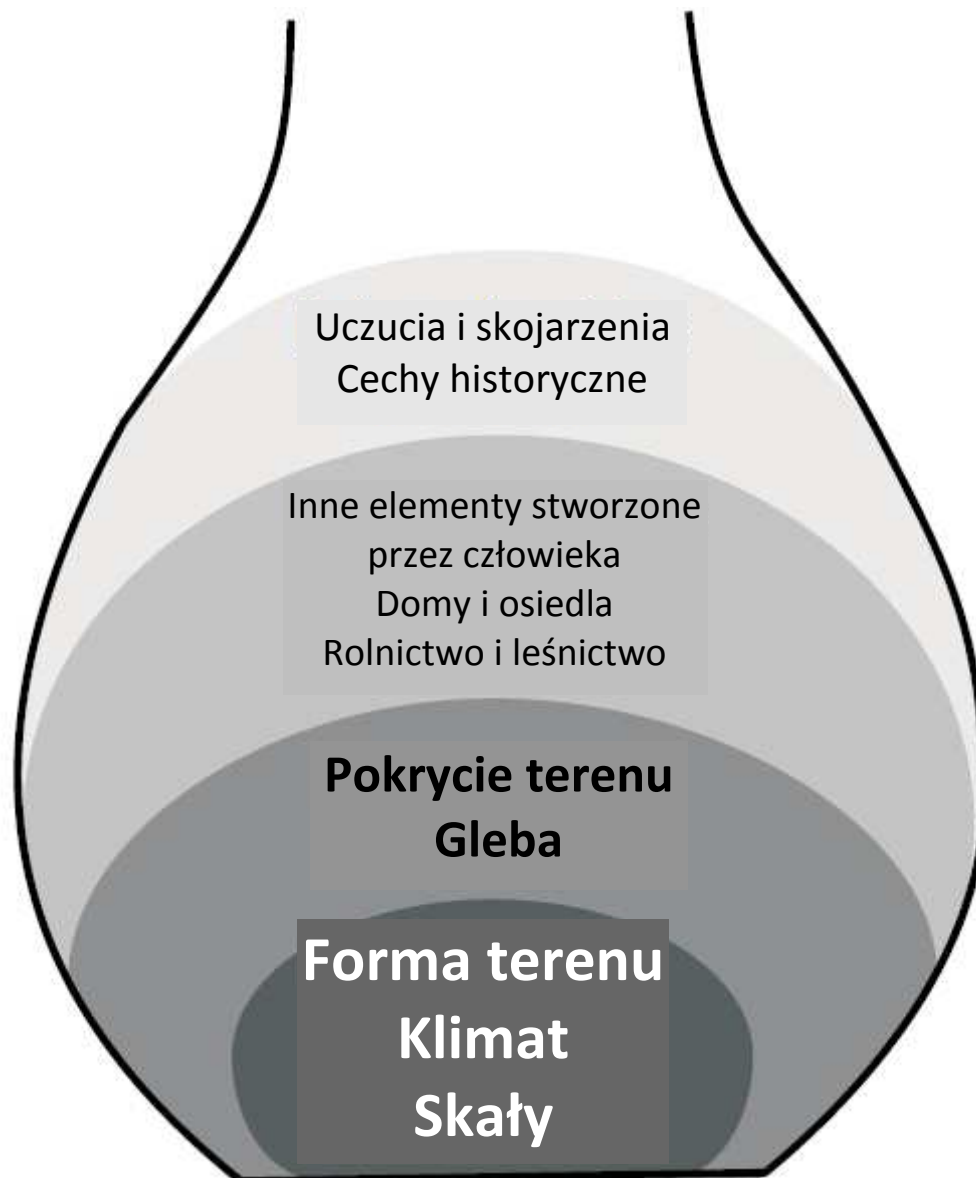
Warstwy opisane powyżej dostarczają cennych wskazówek dla oceny jednostki krajobrazu. Metoda opracowana przez ECOVAST jest oparta na prostej matrycy, która rozpoczyna się od skał, klimatu, postaci gruntów i gleby; przechodzi do pokrycia terenu, które obejmuje roślinność i siedliska przyrodnicze; następnie do wpływu różnorodnych cech i działań ludzkich na dany teren; i wreszcie koncentruje się na emocjonalnych aspektach.

Matryca ma 10 warstw, od skał na dnie, poprzez klimat i ukształtowanie terenu, obejmując czynniki ludzkie, takie jak kształt domów i osiedli, cechy historyczne, aż do warstwy dotyczącej duchowości i emocji wzbudzanych przez krajobraz. Matryca umożliwia również zapisywanie względnego znaczenia każdego aspektu poddawanego ocenie.

Amfora krajobrazu

Poniższy rysunek przedstawia „amforę krajobrazu”, która podsumowuje ideę zestawu połączonych warstw, które łączą się, tworząc krajobraz.

Matryca krajobrazu

Na stronie 12 znajduje się pusta lista kontrolna, matryca krajobrazu, którą można skopiować i wykorzystać do przeprowadzenia analizy krajobrazu. Pokazuje ona 10 głównych elementów charakteru krajobrazu. Pozwala oznaczyć te cechy (w każdej pozycji), które są wyraźnie widoczne w krajobrazie i stanowią o jego charakterze, oraz względne natężenie tych cech.

Matryca krajobrazu oferuje również miejsce na dodanie:

- o krótkiego opisu krajobrazu, podsumowującego jego charakter
- o dodatkowych komentarzy
- o zdjęć (dwie strony z ilustracjami cech dominujących i lotniczą mapę opisywanego obszaru/krajobrazu).

10 warstw głównych cech krajobrazu

Pomocny może okazać się krótki opis dziesięciu warstw matrycy. Należy mieć na uwadze, że w każdym krajobrazie te dziesięć warstw jest ze sobą wzajemnie powiązanych!

1. Skały (geologia powierzchni)

W krajobrazie górskim lub na morskim wybrzeżu często można zobaczyć odsłonięte skały: są one widocznymi elementami krajobrazu. W innych miejscach skały mogą być niewidoczne lub pokryte roślinnością. Należy skupić się na tym, co jest widoczne: ale można również zauważyć, że skały podścielające - technicznie zwane „geologią powierzchni” - mogą mieć ogromny wpływ na charakter i jakość gleby oraz (poprzez glebę) na roślinność, uprawy i lasy. Ponadto, skały są wykorzystywane od lat w wielu dziedzinach, jako główny materiał budowlany, a tym samym są obecne w widocznych strukturach, takich jak murowane domy i kościoły, ściany z krzemienia lub ubijanej ziemi i cegieł, które zawdzięczają swój charakterystyczny kolor lokalnym glinom.

Zanim zaczniemy przypatrywać się krajobrazowi warto przestudiować mapę pokazującą przekrój geologiczny terenu.

2. Klimat

Uwzględnianie klimatu jako części krajobrazu może wydawać się dziwne: nie można przecież zobaczyć wiatru! Ale klimat ma głęboki wpływ na cechy i wygląd krajobrazu. Opady deszczu, mróz, słońce i wiatr mogą wpływać na liczebność lub niedobór roślinności oraz na kształt i ruch w krajobrazie. Na zachodnich wybrzeżach Europy wiatry atlantyckie powodują wyginanie drzew na wschód; na płaskich obszarach Holandii wiatr i woda przyczyniają się do ruchu i zmian w krajobrazie; w Alpach zimne powietrze w górach wyznacza linię, powyżej której nie występują drzewa (tzw. linia drzew).

Znajomość lokalnego klimatu pomoże w interpretacji tego, co obserwujemy. Najbardziej istotnym elementem klimatu jest woda niezależnie od stanu skupienia (para, ciecz lub ciało stałe w postaci lodu): można bezpośrednio zobaczyć lub wyczuć jej obecność czy też jej brak (np. poprzez ciepło, mróz, suchość, wilgotność, nasłonecznienie, wiatr). Pośrednio również można „zobaczyć” klimat poprzez jego wpływ na ukształtowanie terenu – np. pustynie, stepy, bagna, jeziora lub lodowce – jak również wpływ na typową roślinność.

3. Forma terenu (geomorfologia)

W wielu krajobrazach najbardziej widoczne kształty wynikają z uformowania terenu - gór, wzgórz, łagodnych krzywizn krajobrazu, linii poziomych równin, opadania doliny rzeki lub krzywizn linii brzegowej jeziora. Europa jest bardzo zróżnicowana jeśli chodzi o formę terenu, zarówno w całym masywie terenu, jak i na jej zróżnicowanych obrzeżach. Żaden inny kontynent nie ma tak zróżnicowanej linii brzegowej, w tym mórz wewnętrznych, takich jak Morze Bałtyckie, Morze Czarne i Morze Śródziemne.

Uważna lektura mapy fizycznej z wyraźnymi konturami może przybliżyć nam to, czego się należy spodziewać w zakresie formy terenu: ale wprawnym okiem należy także obserwować samo ukształtowanie terenu, aby ocenić, jak kształt ziemi wpływa na to, co widać, oraz jak odnosi się do cech „narzuconych”, takich jak drzewa i budynki. Na przykład zamek znajdujący się na szczycie wzgórza dodaje mu majestatu, podobnie jak szpaler drzew rosnących wzdłuż rzeki.

4. Gleba

W niektórych krajobrazach gleba jest słabo widoczna, ponieważ jest pokryta przez cały rok lasami, wrzosowiskami lub pastwiskami. Z kolei w innych miejscach gleby mogą być odsłonięte w wyniku sezonowych upraw, erozji lub działania wiatru. Ale wszędzie gleba jest głównym czynnikiem wpływającym na krajobraz: grubość jej warstwy, żyzność i poziom kwasowości określa to, jakie rośliny, drzewa, uprawy i zwierzęta gospodarskie mogą tam występować. Jej barwa może „malować” krajobraz, jak pokazano w opisie gwaszowego krajobrazu Weinviertel. Można zatem lepiej krajobraz zrozumieć, gdy nieobca jest nam wiedza na temat gleby.

5. Pokrycie terenu

W wielu wiejskich krajobrazach roślinność jest najbardziej oczywistą cechą widoczną w krajobrazie. Nawet w niektórych wsiach i miasteczkach, drzewa i inna architektura zielona może stanowić „szatę” kryjącą zabudowania. Należy więc przyjrzeć się pokryciu terenu, formom roślinności, podziałowi między lasami i polami, żywopłotom i innym granicom pól, alejom i pojedynczym drzewom, obszarom wodnym, rzekom i strumieniom – ponieważ są to elementy, które mogą różnić się w zależności od krajobrazu. Pokrycie terenu stwarza pewien wzór: zapewnia również różne siedliska dzikim zwierzętom, co dodatkowo wzbogaca krajobraz. Dzikie kwiaty, tak dobrze widoczne, oraz ptaki, dzikie

zwierzęta, ale także stada bydła i innych zwierząt domowych, wpływają na szczególny charakter każdego krajobrazu.

Tak jak w przypadku uformowania terenu, główna forma pokrycia terenu jest widoczna na mapie fizycznej: ale żeby dostrzec szczegóły i wpływ tej formy na krajobraz, należy dokładnie obserwować teren. Należy także obserwować zmiany, jakie zachodzą, na przykład wzrost roślinności karłowatej w miejscach, które wcześniej stanowiły otwarte przestrzenie ze względu na prowadzony na nich wypas.

6. Rolnictwo i leśnictwo

Prawie 90% powierzchni lądowej Europy jest wykorzystywane na potrzeby rolnictwa lub leśnictwa. System stosowany przez rolników i leśników ma silny wpływ na **kształt** wiejskich krajobrazów i sezonowe zmiany w **wyglądzie** krajobrazu.

Oranie, sianie, zbiory; sianokosy lub gromadzenie kiszonki; ruchy stad lub trzód; sadzenie, przeredzanie i wycinka drzew - wprowadzają zmiany w kolorze, uformowaniu i ruchu krajobrazu, często w sposób (np. kolor krów) wyjątkowy dla danego miejsca.

Sposób, w jaki rolnicy uprawiają swoje grunty, ma decydujący wpływ na ekologię i pejzaż. Korzenie naszych „krajobrazów kulturowych” sięgają czasów, kiedy ludzkość zmieniła tryb życia z myśliwskiego na rolniczy!

Należy więc dokładnie przyglądać się jak rolnicy i leśnicy korzystają z ziemi, a także przyglądać się budynkom i innym cechom - stodołom, silosom, murom, żywopłotom, maszynom - które wprowadzili do krajobrazu. Należy również zwrócić uwagę na zmiany, które mają miejsce, np. sadzenie drzew zamiast upraw rolnych, budowa nowych budynków gospodarskich lub porzucanie roli.

7. Domy i osiedla

Przez tysiące lat ludzie osiedlali się w całej Europie. Szukali osłoniętych miejsc z dostępem do wody, w których mogliby żyć. Budowali domy z lokalnych materiałów - kamienia, drewna, gliny, krzemienia, słomy, wapna. Zakładali wsie, miasteczka i miasta. W wyniku tego procesu, każdy obszar cechował się formą domów i osiedli, które były charakterystyczne dla danego miejsca, które (w większym lub mniejszym stopniu) odzwierciedlały lub współgrały z pokładami skał, klimatem i uformowaniem terenu, i które mogły silnie podkreślać krajobraz, jak ma to miejsce w przypadku wież i iglic kościołów lub zwartej formy zabudowy wiejskiej ulicy.

Upowszechnienie się w ostatnich latach transportu na dalekie odległości i masowej produkcji materiałów budowlanych wywołało spadek wykorzystania lokalnych materiałów: style budowlane stały się bardziej ujednolicone w poszczególnych regionach. Ale proces ten nie zniszczył zróżnicowania lokalnych tradycji budowlanych i osadniczych, które wciąż pozostają silnym elementem charakterystycznym dla wielu krajobrazów. Warto zapoznać się z tymi tradycjami i formami, aby móc stwierdzić w jakim stopniu są

one nadal widoczne, a także ze zmianami, jakie mają obecnie miejsce w strukturze i konstrukcji budynków i osiedli.

8. Inne elementy stworzone przez człowieka

Krajobraz jest sceną, na której pojawia się wielu aktorów. Można oczekiwać pojawienia się rolnika, leśnika, gospodarza lub księdza. Ale co z górnikiem, kamieniarzem, żołnierzem, inżynierem, budowniczym dróg? Elementy, które stworzyli - drogi, koleje, cementownie, fabryki, kamieniołomy, obozy wojskowe, elektrownie - mogą być istotnymi elementami krajobrazu. Elementy te - i ich zmiany - muszą być rejestrowane.

9. Cechy historyczne

Europa jako całość jest wyjątkowa na tle innych kontynentów ze względu na długotrwałość i gęstość osadnictwa. Dzisiejsze formy osadnictwa i użytkowania gruntów nakładają się na te pochodzące z minionych wieków. Czasami historyczne cechy są bardzo widoczne i mogą stanowić o szczególnym charakterze miejsca – np. miasta na wzgórzach Chorwacji, zamki w wielu regionach, wiatraki w Holandii czy na Krecie. Gdzie indziej z kolei historyczna forma może być częściowo ukryta, a odkrycie tego, co odziedziczyliśmy z przeszłości wymaga dużej spostrzegawczości – np. linia radliny na polu oranym przez woły, linia kanału dostarczającego wodę do młyna, wielkie rowy, które stanowiły granice fortów na wzgórzach.

Krajobraz obejmuje dowody historii. Tak więc zrozumienie lokalnej historii może pomóc w interpretacji tego, co można zobaczyć w krajobrazie.

10. Uczucia i skojarzenia

Identyfikowanie krajobrazu nie jest procesem dokonywanym na chłodno, przeprowadzanym jak sekcja martwego zwierzęcia dokonywana przez naukowca. Jest to zaangażowany proces dotyczący żywej istoty, miejsca, które żyje i zmienia się, z przeszłością i przyszłością, nasyconego emocjami ludzi.

Należy zatem być wyczulonym na te emocje, uczucia, jakie krajobraz wzbudza w ludziach, na wyobrażenia, które dany krajobraz w nich wywołuje.

Uczucia te mogą być wyrażone w muzyce, malarstwie i poezji, w nazwach stosowanych dla krajobrazu, w skojarzeniach z przeszłymi zdarzeniami i znanymi ludźmi, lub w poczuciu, że niektóre krajobrazy są święte.

Trzeba być wyczulonym również na własną emocjonalną reakcję na krajobraz. Pomoże to przygotowaniu opisu i dokonaniu „oceny”, który została przewidziana w formularzu.

Matryca identyfikacji krajobrazowej

Lista decydujących elementów charakterystycznych

- 10 Uczucia i skojarzenia
- 9 Cechy historyczne (np. zamki, klasztory, stanowiska archeologiczne)
- 8 Inne elementy stworzone przez człowieka (np. przemysł, turystyka, infrastruktura)
- 7 Charakterystyczne cechy domów i osiedli
- 6 Charakterystyczne cechy i formy rolnictwa i leśnictwa
- 5 Pokrycie terenu (roślinność, dzika przyroda, siedliska)
- 4 Gleba
- 3 Forma terenu (geomorfologia)
- 2 Klimat (hydrologia, rzeki, jeziora, lodowce)
- 1 Skały (geologia powierzchni)

Nazwa jednostki krajobrazowej:	Względne natężenie cech (podziałka 1-4):			
	dominujące	silne	umiarkowane	niskie
10				
9				
8				
7				
6				
5				
4				
3				
2				
1				
(wyjątkowe cechy charakterystyczne należy wpisać pogrubioną czcionką)				

Krótki opis

(dotyczący co najmniej cech dominujących i całościowego wrażenia z krajobrazu):

Ocena

(pierwsza ocena znaczenia krajobrazu):

Dodatkowe komentarze (np. odniesienie do przepisów, zaleceń konserwatorskich lub wymogów):

Praktyczne kroki

Badanie jednostki krajobrazowej i przygotowanie opisu, tak jak przedstawiono to powyżej, jest dość prostym procesem.

Jest to zadanie, które może być realizowane przez jedną osobę, lub najlepiej przez mały zespół.

Obejmuje ono cztery krótkie etapy:

- o przygotowawczą „pracę domową”
- o czas przeznaczony na obserwację krajobrazu
- o przygotowanie opisu
- o pracę zespołową

Przygotowawcza praca domowa

Studiowanie krajobrazu jest odrabianiem ćwiczeń z zakresu geografii stosowanej.

Bardzo przydatne są **mapy**, najlepiej w skali (1:100 000 lub 1:50 000), które pozwalają zobaczyć całość jednostki krajobrazowej (lub nawet kilka jednostek) na jednym arkuszu. Przy wybieraniu mapy należy mieć pojęcie o tym, które jednostki krajobrazowe będą przedmiotem naszego zainteresowania, nawet jeśli nie wiemy, gdzie znajdują się ich granice. Mapa może być przydatna we wstępnym określeniu tych granic, tak jak w przypadku gwałtownej zmiany widocznej w konturach lasów lub miejscowości. Do tego zazwyczaj przydaje się mapa „fizyczna” czyli taka, która pokazuje główne cechy widoczne w krajobrazie.

Następnie bardzo przydatne może okazać się **przestudiowanie** informacji o danym obszarze, aby dowiedzieć się czegoś o geologii powierzchni, jakości gleby, klimacie i o tym, jak wykorzystywane były grunty w danym rejonie (np. na potrzeby rolnictwa, leśnictwa, górnictwa, kopalnictwa, osadnictwa itp.). Pomoże to w zrozumieniu tego, co widzimy, patrząc na krajobraz. Te dodatkowe informacje mogą być bardzo przydatne, nawet jeśli zajmujemy się krajobrazem, który jest nam dobrze znany. Pomoże to spojrzeć nam na pozornie znany krajobraz nowymi oczami oraz uświadomi nam nieświadomą wiedzę; zyskamy tym samym lepsze zrozumienie krajobrazu jako całości i jego charakteru.

Obserwowanie krajobrazu

Główna praca odbywa się w terenie. Idealnym sposobem jest znalezienie punktów obserwacyjnych, z których rozciągają się nieograniczone niczym widoki, a następnie podróż przez krajobraz i zdobywanie kolejnych wrażeń.

Po drodze można zapisywać własne obserwacje, korzystając z 10 kroków jako listy kontrolnej. Uwagę powinno się skupiać na widocznych elementach krajobrazu i na **emocjach**, które odczuwamy.

Zalecamy opisywanie w matrycy tylko tych elementów krajobrazu, które widzimy. Pozostałe elementy pomagają w zrozumieniu krajobrazu, ale w rzeczywistości pozostają niewidoczne, powinny zatem zostać opisane poza matrycą oraz w tekście przy ilustracjach.

Naszym celem jest uzyskanie ogólnego wrażenia na temat całego krajobrazu (jednostki), a także jasne określenie **granic** jednostki krajobrazu, czyli miejsca gdzie ustępuje (nagle lub stopniowo) innemu krajobrazowi o znacząco różnym charakterze. Nie jest to ćwiczenie ze szczegółowej rejestracji wszystkich cech (jak można zauważyć porównując matryce na stronach 20, 23, 26).

Weźmy ze sobą **aparatus** i róbmy zdjęcia widoków lub charakterystycznych cech krajobrazu.

Przygotowanie opisu

Końcowym etapem procesu jest przygotowanie opisu. Najlepiej zrobić to po wywołaniu zdjęć, gdy w spokoju można przypomnieć sobie doświadczenia z obserwacji krajobrazu, z pomocą notatek terenowych oraz fotografii.

Teraz można zacząć wypełniać matrycę, począwszy od skał, klimatu i gleby (kroki 1, 2 i 3), przez wszystkie kroki, aż do reakcji emocjonalnych i duchowych (krok 10). Przy wypełnianiu matrycy należy skupić się na widocznych elementach krajobrazu. Jeśli brak jest istotnych cech krajobrazu na poszczególnych etapach matrycy, wówczas nie trzeba ich wypełniać. Należy określić natężenie cechy, w jednej z czterech kolumn, które wykazują, czy cecha jest „dominująca”, „silna”, „umiarkowana” czy „słaba” w odniesieniu do wkładu w charakter danej jednostki krajobrazu.

Pojęcia z matrycy mogą zostać następnie wykorzystane jako podstawa do napisania krótkiego opisu jednostki krajobrazowej.

Następnie możemy wykorzystać fotografie do zilustrowania głównych cech charakterystycznych jednostki krajobrazu i umieścić pod nimi krótkie opisy, w sposób podany na trzech przykładach poniżej. Należy pamiętać, że ta część zapisu pozwala powiedzieć coś na temat tego, w jaki sposób elementy krajobrazu powstały lub jak odnoszą się one do współczesnego życia: na tym etapie równie ważne jak obserwacje są nasze wrażenia.

Wreszcie formularz zawiera miejsce na wyrażenie osobistej opinii na temat wartości krajobrazu. Jest to szczególnie przydatne w momencie, gdy przestudiowaliśmy i zidentyfikowaliśmy wiele różnych jednostek krajobrazowych i gdy chcemy wyrazić opinie na temat ich względnej ważności. **Ale nie zapominajmy, że każdy krajobraz ma znaczenie dla tych, którzy w nim żyją.**

Praca zespołowa

Opisany wyżej proces może być realizowany przez jedną osobę. Ale doświadczenia będą bogatsze i mogą przynieść lepsze rezultaty, jeśli proces będzie realizowany przez mały zespół - na przykład grupę zainteresowanych mieszkańców lub uczniów wyższych klas, którzy mogą dzielić się pomysłami i wrażeniami między sobą. Najlepiej by zespół był prowadzony przez kogoś, kto ma doświadczenia praktyczne w zakresie tej metody.

W oparciu o doświadczenia z trzech krajobrazów opisanych poniżej, proponujemy, by zespół zrealizował etap obserwacji krajobrazu w pięciu krokach, w sposób następujący:

Krok 1:

Podróżując przez dany krajobraz, dyskutujemy, zapisujemy to, co widzimy i czujemy (zmysłowe postrzeganie krajobrazu). Po powrocie do domu zbierzmy nasze wrażenia. Zaznaczmy na mapie miejsca, gdzie charakter krajobrazu ulega zmianie (na przykład, gdzie pojawiają się strome stoki, wzgórza stają się wyższe, pojawiają się niziny lub równiny, zmienia się forma gór, pojawiają się jaśniejsze kolory wapiennych skał lub zmieniają się formy otwartych przestrzeni i lasów lub formy budynków wiejskich).

Krok 2:

Opiszmy najbardziej charakterystyczne elementy i cechy krajobrazu, przez który podróżowaliśmy. Przeczytajmy głośno to, co napisał każdy uczestnik i wykreślmy powtarzające się opisy. Po wykreśleniu powtarzających się opisów, nadal będziemy dysponować większym lub mniejszym zbiorem opisów. Postarajmy się wykorzystać tylko jedno słowo lub bardzo krótki opis wrażenia. Napiszmy te słowa na osobnych naklejkach.

Krok 3:

Na powiększonej lub odręcznie napisanej liście kontrolnej przymocowanej do ściany (lub dużej tablicy) należy przykleić naklejki zgodnie z kategoriami dziesięciu warstw. W ten sposób prawdopodobnie sprowokujemy bardzo cenną dyskusję prowadzącą do podsumowania dotychczasowego procesu.

Krok 4:

Teraz następuje najważniejsze i ostateczne wydarzenie – nadanie wag. Każda osoba w zespole dostaje 8 samoprzylepnych kolorowych kropek, które może przyporządkować do elementów, które jej zdaniem najbardziej przyczyniają się do charakteru danego krajobrazu. Każda osoba może wybrać, czy wykorzysta wszystkie 8 kropek dla jednej cechy dominującej, czy zaznaczy kilka różnych elementów. Elementy, które zdobędą najwięcej punktów, mają największy wpływ na charakter danego krajobrazu.

Cztery stopnie występowania danej cechy na liście kontrolnej: „dominująca (1), silna (2), umiarkowana (3) i słaba (4)” powinny zostać określone tak, aby różnice w ocenie przeprowadzonej przez różne grupy osób były jak najmniejsze.

Dominująca (1):

Występuje w różnych częściach jednostki krajobrazowej; widoczna z większości punktów obserwacyjnych i przyczyniająca się do charakteru całej jednostki krajobrazu.

Silna (2):

Przyczynia się znacznie do charakteru części jednostki krajobrazu, ale nie jest obecna w innych częściach tej jednostki.

lub Obecna w całej jednostce krajobrazu, ale nie stanowi dominującego elementu w jej charakterze.

Umiarkowana (3):

Obecna w większej części jednostki krajobrazu, ale nie stanowi dominującego elementu jej charakteru.

Niska (4):

Obecna sporadycznie, ale ma wpływ na charakter obszaru. (Kategoria ta jest warta wyróżnienia, jeżeli element krajobrazu nie jest obecny w sąsiednich jednostkach krajobrazu, co przyczynia się do zróżnicowania jednostek).

To końcowe zadanie spowoduje wypełnienie matrycy ukazującej główne charakterystyczne cechy danego krajobrazu (zob. trzy przykłady na stronach 20, 23 i 26).

Podczas wykonywania tej procedury i podczas całej dyskusji należy zawsze pamiętać, że jest to pierwszy krok do identyfikacji jednostek krajobrazu na obszarze kraju, na którym takie zadania nie były jeszcze przeprowadzane. Szczegóły i głębsze zrozumienie tej kwestii można zostawić w razie potrzeby na później (w przyszłości możemy uzyskać fundusze na przeprowadzenie kompleksowej oceny krajobrazu). Ostatnie komentarze odnoszą się w szczególności do znalezienia linii granicznej – lepszym określeniem może być strefa przygraniczna – między krajobrazami, znalezienie dokładnych granic nie jest jednak celem tego wstępnego badania.

Krok 5:

Obejrzyjmy zdjęcia, które zrobiliśmy podczas zwiedzania krajobrazu i wybierzmy te, które najlepiej przedstawiają najważniejsze cechy i elementy charakterystyczne dla danego krajobrazu. (W wielu krajach wydawane są bogato ilustrowane książki o krajobrazach, które mogą dostarczyć dodatkowych zdjęć cech charakterystycznych dla danego krajobrazu, chociaż nie zostały one zrobione w tym celu). Wybrane fotografie mogą stanowić podstawę dla zilustrowania cech krajobrazu, zgodnie z tym, co pokazano na stronach 21 i 22, 24 i 25 oraz 27 i 28.

Co dalej?

Identyfikacja i zrozumienie krajobrazu jest cennym doświadczeniem samym w sobie. Przypomina to oglądanie dzieła sztuki (w rzeczywistości wiele krajobrazów jest dziełami sztuki!), czytanie znakomitej książki, słuchanie muzyki i rozmawianie ze znajomymi – wszystko w jednym. Polepsza jakość naszego życia.

Ale może to być także początek procesu opieki nad krajobrazem.

Europejska Konwencja Krajobrazowa zachęca społeczeństwo i rządy do „**identyfikacji, oceny, ochrony, zarządzania i planowania**” krajobrazów.

Niniejszy poradnik dotyczy pierwszej z tych pięciu czynności. Celem pozostałych czterech jest ukazanie, że krajobrazy Europy, w całej ich różnorodności i pięknie, zostały stworzone przez działania ludzi na przestrzeni tysięcy lat. Są one główną częścią naszego dziedzictwa, scenerią naszego codziennego życia, magnesem dla turystów spragnionych wypoczynku. Krajobrazy zmieniały się i nadal będą się zmieniać. Naszą potrzebą i obowiązkiem jest zapewnienie, aby zmiany te zmierzały w dobrym kierunku. Naszym celem powinno być zagwarantowanie, że wraz z każdą niezbędną zmianą przyczynimy się do podwyższenia jakości i specyficznego charakteru każdego krajobrazu, a nie do ich zmniejszenia.

Dlatego tak ważne jest przede wszystkim zrozumienie charakteru każdego krajobrazu oraz sposobu, w jaki się on zmienia. Dopiero wtedy możliwe jest podjęcie dalszych kroków:

- dokonanie **oceny** krajobrazu, w sensie rozważenia, jakie cechy zasługują na szczególną ochronę, jakie wady mogłyby zostać usunięte lub wydzielone, jakie zmiany należy wprowadzać lub odradzać – lista kontrolna zawiera odpowiednie miejsca na wpisanie wstępnych pomysłów do tej oceny.
- **określenie celów** dla jakości krajobrazu w przyszłości
- **ochrona** krajobrazu lub jego cennych cech;
- **zarządzanie** krajobrazem, przy jednoczesnym uznaniu, że w większości jego charakter i uroda wynika z działalności człowieka, tak więc utrzymanie tego charakteru zależy od kontynuowania danej działalności, np. wypasu zwierząt gospodarskich lub zachowania żywopłotów i murów;
- **planowanie** krajobrazu, tam gdzie konieczne są zmiany na szeroką skalę ze względów ekonomicznych i środowiskowych – może to odnosić się na przykład do sytuacji, gdy wydobycie węgla ustaje i można odzyskać tereny połałdowe lub gdy tereny muszą zostać zalane w celu utworzenia zbiornika wodnego.

Działania tego typu mogą i powinny być inicjowane przez rząd, na poziomie krajowym lub lokalnym. Ale obywatele również mogą podejmować takie inicjatywy, opierając się na pierwszym etapie identyfikacji krajobrazu.

Zakończenie

ECOVAST zachęca do wzięcia udziału w procesie identyfikacji i zrozumienia krajobrazu. Proces ten ma zasięg ogólnoeuropejski, lecz odbywa się na poziomie działań lokalnych, inspiruje i przynosi satysfakcję. W ten sposób pomagamy chronić i szanować charakter naszych własnych miejscowości, jak również troszczyć się o dziedzictwo i przyszłość Europy.

Szczegółowych informacji na temat poradnika udzielają autorzy:

Arthur Spiegler

Przewodniczący grupy roboczej ECOVAST ds. Krajobrazu,

Potzleinsdorferstrasse 34,

A-1180 Wien, Austria

a.spiegler@reflex.at

oraz

Michael Dower

ECOVAST – oddział brytyjski i międzynarodowy

56 Painswick Road

Cheltenham GL50 2ER, Anglia

MDower@glos.ac.uk

Tekst Europejskiej Konwencji Krajobrazowej znajduje się na stronie internetowej Rady Europy—
www.coe.int/europeanlandscapeconvention

Przykłady

Aby zobaczyć możliwe zastosowania matrycy krajobrazu, przyjrzyjmy się trzem przykładom podanym poniżej. Odnoszą się one do trzech krajobrazów w Austrii i na Słowacji, które sąsiadują ze sobą, ale bardzo różnią się od siebie. Możemy zauważyć, że każdej jednostce krajobrazu, poza listą kontrolną, towarzyszy seria zdjęć z podpisami, które ilustrują niektóre z głównych cech.

Drugi krajobraz, regionu Zahorie, jest dobrym przykładem krajobrazu transgranicznego. Jednostki krajobrazowe bardzo często przekraczają granice administracyjne, a nawet (jak w tym przykładzie) granice państw. Europejska Konwencja Krajobrazowa wzywa rządy do współpracy w zakresie ochrony i planowania krajobrazów o charakterze transgranicznym, a także sprawnego nimi zarządzania.

Weinviertel

Matryca identyfikacji krajobrazowej

Lista decydujących elementów charakterystycznych

- 10 Uczucia i skojarzenia
- 9 Cechy historyczne (np. zamki, klasztory, stanowiska archeologiczne)
- 8 Inne elementy stworzone przez człowieka (np. przemysł, turystyka, infrastruktura)
- 7 Charakterystyczne cechy domów i osiedli
- 6 Charakterystyczne cechy i formy rolnictwa i leśnictwa
- 5 Pokrycie terenu (roślinność, dzika przyroda, siedliska)
- 4 Gleba
- 3 Forma terenu (geomorfologia)
- 2 Klimat (hydrologia, rzeki, jeziora, lodowce)
- 1 Skały (geologia powierzchni)

Nazwa jednostki krajobrazowej: Weinviertel (dosłownie Winna Ćwiartka, Austria)			
Względne natężenie cech (podziałka 1-4):			
	dominujące	silne	umiarkowane słabe
10			„Krajobraz gwaszowy” harmonijny, dobrze utrzymany
9			
8	Aleje wiśniowe		
7	Struktura siedliskowa „Wioski w linii” (“Straßendörfer”) Szeregi piwnic na wino (“Kellergassen”)		
6		Wiatrochrony Winnice	
5		„Roślinność graniczna” (Ackerrandvegetation)	Robinia akacyjowa
4			Odsłonięta gleba na lessach
3	Delikatne krzywizny krajobrazu (Dellentäler)		
2		Panoński klimat	
1			Lessy
(wyjątkowe cechy charakterystyczne należy wpisać pogrubioną czcionką)			

Krótki opis

(co najmniej cech dominujących i całościowego wrażenia z krajobrazu):

Delikatny, pofalowany krajobraz niskich wzgórz. „Krajobraz gwaszowy”, harmonijny, dobrze utrzymany, wszechobecne pola. Gdziekolwiek wiatrochrony i lasy. Charakterystyczne cechy i konstrukcje domów i osiedli; parterowe gospodarstwa, „ulice wiejskie” w zwartym układzie; drewniane stodoły na tyłach. "Kellergassen" (rzędy piwnic na wino), winnice, choć nie wszechobecne. Charakterystyczny less jest wyczuwalny w całym Weinviertel i powoduje wrażenie „krajobrazu gwaszowego”.

Ocena

(pierwsza ocena znaczenia krajobrazu):

Weinviertel jest jednym z najbardziej charakterystycznych krajobrazów zachodnich dla „klimatu panońskiego” (gorące i suche lato, zimne, suche i wietrzne zimy). Centralną część zajmuje pasmo małych wzgórz, tak zwana „strefa klifów” (klify wapienne), niektóre z zamkami lub ruinami (Staatz i Falkenstein). Krajobraz o znaczeniu narodowym.

Dodatkowe komentarze (np. odniesienie do przepisów, zaleceń konserwatorskich lub wymogów):

Niedawne zmiany w krajobrazie w wyniku uprawy roślin „alternatywnych”.

Weinviertel

Aleje drzew wiśniowych nadal istnieją w Weinviertel, wiśnie są nawet sadzone wzdłuż głównych i bocznych dróg. Kiedy główne drogi są poszerzane, drzewa po jednej ze stron są często wycinane.

Wiśnie są regionalną specjalnością.

Mieszkańcy mogą je zbierać za zgodą lokalnych władz. Wiele rodzin z Wiednia korzysta z tej możliwości zbierania owoców.

Rzędy piwnic na wino są żywą tradycją w tym regionie i charakterystycznym elementem krajobrazu, choć nie są tak wszechobecne jak winnice. Można je znaleźć w czterech głównych regionach na obrzeżach Weinviertel. Każda wioska ma co najmniej jeden rząd piwnic, czasem oddzielony od głównej osady („Kellerdorf”). Prawie każda grupa piwnic ma swój festiwal wina. Przez cały rok zapraszamy wszystkich do próbowania i zakupu wina z poszczególnych piwnic.

Uczestnicy warsztatów w miejscowości Stupava, w szczególności spoza Austrii, postrzegali ten region jako „krajobraz o łagodnych krzywiznach”. Wrażenie to wynika nie tylko z ukształtowania terenu, falujących wzgórz i płytkich dolin („Dellentaler” - kopalna forma terenu pochodząca z ostatniej epoki lodowcowej), ale także z pofalowanych linii granicznych pól uprawnych. Niektórzy opisywali ten krajobraz jako krajobraz gwaszowy, z bielą widoczną spod wszystkich kolorów. Niebieskie wzgórza widoczne na horyzoncie to Małe Karpaty.

Weinviertel

Wiele wiosek w Weinviertel ma formę liniową, z domami (głównie parterowymi) po obu stronach ulicy lub skupionymi wokół centrum. Wioski mają zazwyczaj zwartą formę i znajdują się w dolinach lub w zagłębieniach, chroniących przed lodowatym północnym wiatrem w czasie pannońskich i kontynentalnych zim.

W ramach programów „odnowy wsi” wiele budynków zostało odmalowanych, co wzmacnia odczucie „gwaszowego” krajobrazu.

Na tym suchym obszarze, w lecie, często całymi tygodniami brakuje wody w strumieniach.

Wiatrochrony, tworząc rzucające się w oczy charakterystyczne cechy krajobrazu, znajdują się tylko w części Weinviertel. Zostały one utworzone później niż w sąsiednim Morawskim Polu i nie zapewniają dobrej ochrony przed erozją gleby w wyniku mroźnych zimowych wiatrów.

Winnice nie potrzebują ochrony przed wiatrem. Gdy winorośl sadzona jest w rzędach na stokach, naraża to glebę na erozję podczas letnich burz. Zerodowana gleba gromadzi się w „zbiornikach retencyjnych”, a następnie przewożona jest ciągnikami z powrotem do winnic, o odróżnieniu od dawnych czasów, gdy była ona transportowana w plecakach.

Barwna, dzika roślinność na skraju pól jest nie tylko estetyczna, ale także ma wartość ekologiczną.

Podobnie zresztą jak niektóre inne rośliny, które w coraz większym stopniu są uprawiane.

Wrażenie „gwaszowego” krajobrazu można uzyskać w ciągu całego roku - latem przyczynia się do tego dojrzewająca kukurydza i ścierniska po zbiorach, w innych porach roku odsłonięta ziemia o charakterystycznym lessowym kolorze (eoliczne osady epoki lodowcowej).

Zahorie

Matryca identyfikacji krajobrazowej

Lista decydujących elementów charakterystycznych

- 10 Uczucia i skojarzenia
- 9 Cechy historyczne (np. zamki, klasztory, stanowiska archeologiczne)
- 8 Inne elementy stworzone przez człowieka (np. przemysł, turystyka, infrastruktura)
- 7 Charakterystyczne cechy domów i osiedli
- 6 Charakterystyczne cechy i formy rolnictwa i leśnictwa
- 5 Pokrycie terenu (roślinność, dzika przyroda, siedliska)
- 4 Gleba
- 3 Forma terenu (geomorfologia)
- 2 Klimat (hydrologia, rzeki, jeziora, lodowce)
- 1 Skały (geologia powierzchni)

Nazwa jednostki krajobrazowej: Zahorie (Słowacja, Austria)			
Względne natężenie cech (podziałka 1-4):			
	dominujące	silne	umiarkowane
10			
9			
8			Autostrada rozciągająca się z południa na północ
7		„Karpacki Dom” zwłaszcza u stóp Małych Karpat	
6			
5		Lasy sosnowe w centralnej części Lasy podmokłe wzdłuż rzeki Morawy	
4		Piaski fluwio-eoliczne w centralnej części	
3		Równiny i niskie pagórki, wydmy!	Stożki osypiskowe u stóp Małych Karpat
2			
1			
(wyjątkowe cechy charakterystyczne należy wpisać pogrubioną czcionką)			

Krótki opis

(co najmniej cech dominujących i całościowego wrażenia z krajobrazu):

Krajobraz Zahorie jest bardziej zróżnicowany niż wydaje się to na pierwszy rzut oka. Zahorie składa się z czterech podkrajobrazów: Przedkarpackie stożki osypiskowe (na wschodzie), płytkie i wilgotne depresje; Równina Morawska (porównywalna z austriackim Morawskim polem na południu); Wzgórza Centralne (od południa do wysokości 288 m częściowo nawet z aktywnymi wydmami (!)); Nizina Morawska z pozostałościami lasów na Zachodzie; granicę na północy wyznacza dolina rzeki Myjava. Zahorie wykazuje się niezwykle różnorodnością siedlisk suchych i mokrych.

Jednostka krajobrazowa jest znacznie lepiej definiowana przez swoje zewnętrzne granice niż przez „wewnętrzną jednorodność”.

Ocena

(pierwsza ocena znaczenia krajobrazu):

Krajobraz o znaczeniu regionalnym.

Dodatkowe komentarze (np. odniesienie do przepisów, zaleceń konserwatorskich lub wymogów):

Poligon wojskowy (NATO) w centralnym rejonie lasów sosnowych.

Zahorie

Krajobraz Zahorie widziany z jednego z charakterystycznych stożków osypiskowych na skraju Małych Karpat z płytkimi wilgotnymi depresjami na zachodzie. Wilgotność zatrzymała przesuwanie eolicznych piasków z zachodu, gdzie utworzyły wydmy w obszarze pasa sosen, widoczne w tle w niebieskiej zimowej mgle.

W centralnej części Zahorie znajdują się wydmy – jest to cecha niezwykła, biorąc pod uwagę odległość od morza - z nieregularnymi zagłębieniami i nasypami.

Nierozsądne użytkowanie gruntów pozbawiło je roślinności w niektórych miejscach: stan ten próbuje się obecnie naprawić poprzez sadzenie drzew iglastych.

W tle widać pasmo górskie Małych Karpat.

Południowy kraniec Zahorie ma formę podobną do Morawskich Pól (w Austrii). Dla mieszkańców Bratysławy to „tereny za wzgórzami”, ale obecnie są one zajmowane przez przedmieścia stolicy.

Widok ze wzgórza „Sandberg”, które znajduje się przed Małymi Karpatami i jest dobrze znane geologom.

Zahorie

„Karpacki Dom” o silnym regionalnym charakterze wciąż dominuje w krajobrazie wsi Zahorie (jak tu w Pernek). Jego charakterystyczną cechą jest „podlomenica”, krawędź w kształcie dachu tworząca dolną linię szczytu. Domy są skierowane szczytami do ulicy, zaś między nimi pozostawione jest miejsce na podwórze z dostępem do ogrodu na tyłach. Wioski są zbudowane na stożkach nasypowych u podnóża Małych Karpat.

Aktywne wydmy w centrum Europy Środkowej!

Wydmy powstały w wyniku rozwinania osadów z koryt rzecznych i równin żwirowych w epoce lodowcowej. Nawet dziś wiatr może tworzyć nowe wydmy w miejscach niedoboru roślinności. Część obszaru wydym pokryta jest lasami sosnowymi posadzonymi na polecenie austriackiej cesarzowej Marii Teresy.

Najniższa część Zahorie zajęta jest przez rzekę Morawę, z lasami łągowymi i łąkami wodnymi. Chociaż rzeka tworzy granicę państwową, charakter krajobrazu w rzeczywistości widoczny jest w Weinviertel i na tarasach Morawskiego Pola. Specjalnością regionu jest tzw. „Daubelfishing” (patrz zdjęcie).

Małe Karpaty

Matryca identyfikacji krajobrazowej

Lista decydujących elementów charakterystycznych

- 10 Uczucia i skojarzenia
- 9 Cechy historyczne (np. zamki, klasztory, stanowiska archeologiczne)
- 8 Inne elementy stworzone przez człowieka (np. przemysł, turystyka, infrastruktura)
- 7 Charakterystyczne cechy domów i osiedli
- 6 Charakterystyczne cechy i formy rolnictwa i leśnictwa
- 5 Pokrycie terenu (roślinność, dzika przyroda, siedliska)
- 4 Gleba
- 3 Forma terenu (geomorfologia)
- 2 Klimat (hydrologia, rzeki, jeziora, lodowce)
- 1 Skały (geologia powierzchni)

Nazwa jednostki krajobrazowej: Małe Karpaty (Słowacja)				
Względne natężenie cech (podziałka 1-4):				
	dominujące	silne	umiarkowane	słabe
10				
9				
8				
7		Nieliczne osiedla w górach „Karpacki dom” (Podlomenica)		
6				
5		Pozornie nienaruszone lasy w południowej części		
4				
3		Małe, ale bardzo wyraźne pasmo górskie		
2		Panoński klimat		
1			Skały krystaliczne z dodatkiem wapienia (jaskinie)	
(wyjątkowe cechy charakterystyczne należy wpisać pogrubioną czcionką)				

Krótki opis

(co najmniej cech dominujących i całościowego wrażenia z krajobrazu):

Mały, ale bardzo dobrze wymodelowany łańcuch górski (wysokość maksymalna 758 m) z wyraźnymi granicami, pozornie nienaruszone lasy, zwłaszcza na południowym wschodzie, roślinność odpowiadająca klimatowi pannońskiemu. Winnice na południu i na wschodzie, w dolnej części zboczy górskich. W Małych Karpatach jest niewiele osiedli ludzkich (z uwagi na brak szerokich dolin lub dorzeczy i ciasnotę gór). Wsie i małe miasteczka (te ostatnie po wschodniej stronie) są rozsiane wokół Małych Karpat.

Ocena

(pierwsza ocena znaczenia krajobrazu):

Krajobraz o znaczeniu regionalnym. Małe Karpaty rozciągają się w kierunku południowym (na terytorium Austrii) w stronę Alp - ale nie łączą się z nimi.

Dodatkowe komentarze (np. odniesienie do przepisów, zaleceń konserwatorskich lub wymogów):

Małe Karpaty

Południowa część Małych Karpat rozciąga się do Bratysławy, stolicy Słowacji. Szczyt pasma górskiego stanowi płaskowyż z promieniście ułożonymi dolinami. Największa z nich, Dolina Mlynska, jest ulubionym terenem wędrówek górskich. Dawniej działało tu 9 młynów napędzanych wodą. Obecnie pozostał tylko jeden młyn, który przekształcono w restaurację.

Wieczorem zobaczyć można imponującą sylwetkę tego małego pasma górskiego, z najwyższym szczytem Zaruby o wysokości 767 metrów.

Nieregularność grzbietu potwierdza zdumiewającą różnorodność form w obrębie pasma górskiego, z płaskowyżami, graniami, nieckami i klifami.

Winnice znajdują się tylko na wschodnich stokach pasma. Położone są głównie na tarasach, z których wiele zostało porzuconych ze względu na niską jakość wina.

Z okolicznych pól i łąk gładkich wyrastają niższe stoki. Pasma górskie liczy tylko około 400 metrów od podnóża do najwyższego szczytu.

Małe Karpaty

